

Het laatste Amsterdamse beurtschip, gemeerd aan de IJsselkade; op de achtergrond het gebouw van Sociëteit 't Collegie', thans AMRO-bank. (Foto 1888)

KAMPEN, DE KAMPER ALMANAK EN DE IJSSEL

door Hans Wiersma

De grotere aandacht voor Kampen in deze eerste editie van de vernieuwde Kamper Almanak rechtvaardigt alleszins een inleiding over de stad, die al meer dan 60 jaar in de Kamper Almanak een visitekaartje had, en dan vraag je je af, wat wel het meest opvallende aspect is van onze, in menig opzicht unieke stad. — Mijns inziens mag het onmisbare verband tussen Kampen en de rivier de IJssel, als het duidelijkste aspect van de stad worden genoemd. Zo op het oog — esthetisch — is dit verband zondermeer duidelijk. Doch als er ooit iets als bewijs mag gelden voor het feit, dat het esthetische aspect der dingen niet los staat van de andere aspecten in het totaal van het leven, dan is het dit verband tussen stad en rivier.

De stichters van de stad, wier identiteit in de nevelen van de middeleeuwen onzichtbaar is, maar van wie steeds meer aangenomen wordt, dat zij uit het noordelijke Rijnland afkomstig waren, kozen haar plaats om zuiver zakelijke redenen. En de IJssel werd bron van onwaarschijnlijke welvaart. Kampen werd één van de machtigste centra van de wereld in de middeleeuwen en de renaissance.

Dat er nooit stadsrechten van Kampen zijn gevonden wordt steeds vaker uitgelegd als een bewijs van overbodigheid om ze te verwerven: Kampen bezat al zoveel afzonderlijke rechten en privilegiën, dat een extra bevestiging in de vorm van 'stadsrechten' niet nodig was.

In deze bloeitijd werden ook de grondslagen van de stedelijke rechtspleging gelegd — de bronnen zijn nog steeds, bekwaam geïnventariseerd, aanwezig in het welbewaakte stadsarchief —, en kreeg het stedelijke landerijenbezit in de toezegging van de Bisschop van Utrecht, Hendrik van Vianden, dat Kampen zich eigenaar mocht noemen van de Kamper Eilanden met hun aanwas (!), zijn grondslag.

Uit die tijd stammen de oudste monumenten van stedelijke en particuliere architectuur, die bewijzen dat de bouwkunst destijds meer dan thans geïntegreerd was in het denken van de burger: het Oude Raadhuis, het 'Olde Vleishuis', het Gotische Huis en de monumentale kerken, waarvan de Bovenkerk wel de allermooiste is. — Ook kreeg de stad toen haar even schone als efficiënte stedenbouwkundige vorm, waarvan de 16e eeuwse Florentijn Ludovico Guiccardini getuigt: 'Campen, een seer treffelijcke, grote ende schoone stadt, gelegen aan de IJssel, ghelijck een hantboghe, de pese zijnde de riviere'. Maar er kwamen andere tijden.

De verzanding van de IJssel, politieke woelingen en zich wijzigende economische omstandigheden — de opkomst van de steden in het Westen — maakten een einde aan de bloei. Zelfs het voortreffelijke propagandawerk, de kaart van stempelsnijder Paul Uuttewael, vermocht de 'Merchant Adventurers' niet naar het in bloei teruggelopen Kampen te lokken. De overmoedige bouw van de Nieuwe Toren moest door geldgebrek enige malen onderbroken worden. De beide poorten aan de landzijde gingen eigenlijk de draagkracht van de stad teboven. Het waren de laatste stuiprekkings van de welvaart. De sporen van de — ofschoon nauwelijks actief beleefde — Tachtigjarige Oorlog waren diep in het stadsleven ingekerfd. Ook het rampjaar 1672 bracht de stad rampspoed en al kwam er nadien een kleine economische opleving, de tijd dat Kampen zelfs het machtige Hanzeverbond naar zijn hand zette kwam nooit weer terug. De Franse tijd, ongeluksperiode voor al de lage landen, gaf Kampen wel de genadeslag. Eén geluk was er bij al dit ongeluk. De monumenten van kunst en cultuur, die vroegere eeuwen aan Kampen hadden overgeleverd, bleven in stand. Ze zaten niemand in de

weg en afbreken was duurder dan laten staan; schrale troost voor ons, die er zoveel van missen door de slooplust van latere tijden. Een nieuwe tijd van stedelijke opbloei kwam voor Kampen in het midden van de 19e eeuw. Helaas tevens een tijd van rationeel vandalisme. Prachtige oude gevels werden 'gemoderniseerd'. Stedelijke monumenten — na de stadsmuren ook de poorten — werden gesloopt omdat ze 'het verkeer in de weg stonden'.

Kampen werd een stad van gematigde industrialisatie. Een stad van openbaar plezier, vrijdom van belastingen mede door de opbrengsten van het landerijenbezit, goede scholen, militaire opleidingsinstituten. De ellende van de pachters van stadserven en de wantoestanden onder de arbeidersbevolking waren niet de eerste zorg van het stadsbestuur, dat feitelijk vanuit de sociëteit regeerde. In het geestelijk leven overheerste het rationalisme het nonconformisme, dat eeuwenlang in Kampen oogluikend zijn kansen had gekregen; het leverde Kampen zelfs zijn eerste — van de twee — instellingen van universitair onderwijs op: de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Nederland. De tweede, de Theologische Universiteit van de (Vrijgemaakte) Gereformeerde Kerken in Nederland, volgde na de kerkscheuring van 1944. De stedelijke opgang, die ook het karakter van Kampens stedenbouwkundige vorm zou veranderen — van handboog en pees in ring van wijken rondom een 'groen hart' — bleef echter voor na de Tweede Wereldoorlog gereserveerd. Eigenlijk ligt de oorzaak van die opgang en uitgroei reeds voor de oorlog. Weliswaar deelt het naoorlogse Kampen in de tendens van schaalvergroting, bevolkings- en welvaartstoename, die in het gehele land in samenhang met heel de wereld te constateren valt. Daarbij komen echter de gevolgen van het vooroorlogse besluit van de rijksoverheid om de Noord-oostpolder bij Kampen aan het oude land te doen aansluiten. Kampen heeft een geografische positiewijziging ondergaan. Een wijziging van slechts met betrekkelijk succes gereorganiseerde zeehaven tot centrumplaats in het landverkeer tussen de Nederlandse gewesten, via de IJsselmeerpolders.

Vol nieuwe moed ging Kampen na de oorlog de toekomst in. Een tijdlang met het optimisme van het groeigeloof, dat 50.000 inwoners verwachtte in 1985 doch er niet veel meer dan 32.000 kreeg. Later echter, daardoor tot bezinning gebracht, met het besef dat de tijd was aangebroken voor behoud van hetgeen in het verleden aan stedelijke allure werd verworven. De tijd van restauratie en stadsvernieuwing, ofschoon door een zekere welvaart toch ook de stadsuitbreiding doorging.

Een tijdlang ook was 's rijks gunst met Kampen, maar die gunst was al even wisselvallig als de tijd van groei en welvaart zonder grenzen. Nieuwe industrieën kwamen en gingen. Academies, die ons studieklimaat verrijkten en het stadsleven verjeugdigen, kwamen en — helaas —, ze gaan onder rijksdruk successievelijk ook weer. — Wat wordt het met de toekomst van Kampen?

Aan wereldheerschappij denkt natuurlijk niemand meer. Toch heeft Kampen aan de IJssel altijd een zekere levendigheid behouden binnen zijn contouren van stedelijke allure, die weerspiegelen in de rivier, waarvan het beeld door steeds weer andere categorieën schepen wordt verlevendigd. Misschien komt het wel van die levendigheid, dat Kampenaren zo'n bijzondere — blijvende — band met hun stad hebben en... dat de Kamper Almanak na meer dan 60 jaar met allure voortbestaat.

Ontwerp: ir. R.G. Busser
Afdeling Monumentenzorg, gemeente Kampen.